

MÜƏLLİMİN ESTETİK MƏDƏNİYYƏTİ

Vidadi Xəlilov,

*Azərbaycan Respublikası Təhsil İnstitutunun baş elmi məsləhətçisi,
pedaqoji elmlər doktoru, professor, Əməkdar müəllim
e-mail: konulmikayilova@rambler.ru*

UOT: 18; 37

Xülasə. *Məqalədə gənc nəslin mənəvi aləminin formalaşmasında mühüm, həlledici təsir imkanlarına malik olan müəllimlərin estetik mədəniyyətinin başlıca cəhətlərindən bəhs edilir. Həmçinin təlim prosesində təhsilənlərin estetik tərbiyəsini inkişaf etdirməyin bir neçə şərti ayrı-ayrılıqda müqayisəli şəkildə təhlil edilir; bu prosesdə fənlərarası əlaqəyə geniş yer verilir; eləcə də estetik tərbiyənin səciyyəvi xüsusiyyətlərindən söz açılır.*

Açar sözlər: *estetik mədəniyyət, estetik şüur, estetik zövq, estetik fəaliyyət, estetik sərvətlər.*

Key words: *aesthetic culture, aesthetic consciousness, aesthetic pleasure, aesthetic activity, aesthetic means.*

Ключевые слова: *эстетическая культура, эстетическое сознание, эстетический вкус, эстетическая деятельность, эстетические ценности.*

Bəşər sivilizasiyasının müxtəlif mərhələlərində gənc nəslin təlim-tərbiyəsi ilə bağlı müəllimlik sənətinin müqəddəsliyinə, müəllim şəxsiyyətinə həmişə yüksək qiymət verilib. Hələ bizim eradan əvvəl yaşayıb-yaradan, dünyada ağıl-idrak səltənətini daha da zینətləndirən məşhur yunan filosofu Platon müəllimə çox müqəddəs bir şəxs kimi səcdə edirdi. Ondan soruşanda ki, nə üçün müəlliminə atandan daha çox hörmət göstərirsən? O, iftixarla demişdir: “Çünki atam məni göydən yerə endirmiş, müəllimim isə yerdən göyə qaldırmışdır”. Doğrudan da dünyaya gələn insanın əqlini, idrakını, həyata baxışını, şəxsiyyət kimi formalaşmasını təmin etməkdə müəllim qədər ikinci bir təsirli, ecaskar qüvvə ola bilməz. Ona görə də o, biliyini, dünyagörüşünü hər vasitə ilə genişləndirməlidir.

Ulu öndər Heydər Əliyev dönə-dönə deyirdi ki, mən dünyada müəllimdən yüksək ad tanımıram.

Hər birimiz elmi dərəcəmizdən, biliyimizdən, təhsil səviyyəmizdən asılı olmayaraq, bütün nailiyyətlərimizə görə məktəbə, müəllimə borcluyuq.

Cəmiyyətdə müxtəlif ixtisasa yiyələnən müəllimlərin fəal mövqeləri ilə tanınması, bunun üçün müvafiq vasitələrdən istifadə olunması həmişə diqqət mərkəzində olub. Şübhəsiz, bu prosesdə hər bir müəllimin estetik mədəniyyəti ilə tanınması zəruri şərtlərdən sayılır. Estetik mədəniyyətə yiyələnən müəllimlər yetirmələrinin mədəni həyatda fəal iştirakına görə mədəniyyət təsisatlarından və mədəni sərvətlərdən maksimum səmərə ilə istifadə etməli, yaradıcılıq əzmi ilə çalışmalı, onlara düzgün istiqamət vermələrinə böyük səy göstərməlidirlər. Məhz ona görə də dövrün tələblərini nəzərə alaraq, müəllimlərin estetik mədəniyyətinin yüksəldilməsi istiqamətlərini aşağıdakı şəkildə göstərməyi daha məqsədmüvafiq sayırıq.

Müəllimlərin estetik mədəniyyətinin yüksəldilməsinin birinci istiqamətində müəllimlər,

ilk növbədə, estetik elminin əsas məsələləri – estetikanın predmeti, vəzifələri, kateqoriyaları, estetik şüurun üsurları (komponentləri), estetik fəaliyyət, estetik sərvətlər, incəsənətin mahiyyəti, mədəni tərəqqidə rolu və əhəmiyyəti, estetik ideal haqqında lazımi nəzəri məlumatları yiyələnməlidir. Çünki hər hansı elm, mədəniyyət, tərbiyə sahələri ilə bağlı müvafiq nəzəri məlumatların mənimsənilməsi, eyni zamanda şəxsiyyətin ümum-estetik mədəniyyətinin inkişafı üçün möhkəm zəmin yaradır.

Estetika ilə bağlı nəzəri məlumatların mənimsənilməsinə gəldikdə isə bunlar öz növbəsində şəxsiyyətdə düzgün estetik görüşlər və prinsiplər formalaşdırır. Estetik özünütəhsil prosesində müəllimlər bir daha yəqin edirlər ki, estetikanın mahiyyətini “estetika gözəllik haqqında elmdir”, “estetika gözəllikdir”, “estetika gözəllik tərbiyəsidir” kimi bəsit-primitiv ifadə tərzləri ilə məhdudlaşdırmaq olmaz. Estetik elminin elmi-fəlsəfi anlayış kimi mahiyyətini daha mükəmməl öyrənmək üçün ayrı-ayrı lüğət kitablarında, habelə tədris vəsaitlərində verilən şərhləri diqqətlə nəzərdən keçirtmək və mənimsəmək gərəkdir. Estetika elminin mahiyyətini göstərən və tərif rolunu nəzərə çatdıran şərhlər daha əhatəlidir.

***Estetika** – təbiət, cəmiyyət və fərdi insan həyatının bədii idrakı və emosional cəhətdən mənimsənilməsi, bu idrak və mənimsəmənin xüsusi forması olan incəsənətin mahiyyəti, daha ümumi obyektiv inkişaf qanunları və ictimai dəyişdirici rolu haqqında elmdir.*

Göründüyü kimi, estetikanın predmeti, mövzusu, eləcə də əhatə dairəsi çox genişdir. Təbiətşünaslıq elmlərindən, habelə cəmiyyət və insan təfəkkürü haqqında humanitar elmlərdən fərqli olaraq, estetika təbiətin, cəmiyyətin, ictimai münasibətlərin, fərdi insan həyatının spesifik xüsusiyyətlərini qarşılıqlı əlaqədə, həyatın, ətraf aləmin emosional tərəflərinə nüfuz etməklə öyrənir. Bütün sahələrdə estetik-emosional fon yaradır. Fəaliyyətin ictimai dəyərinin artmasına, onun estetik-emosional əsaslarda yaradıcılıqla davam etməsinə möhkəm zəmin hazırlayır. Fəlsəfə elmləri doktoru, professor Zahid Məmmədov bu xüsusda yazır: “Estetikanın başlıca anlayışlarından biri olmaq etibarilə estetika bir sıra mühüm əlamətlərə malikdir. Əvvəl onu göstərmək lazımdır ki, estetika həyatın demək olar ki, bütün sahələrində təzahür edir. Estetikliyin belə geniş

mahiyyət kəsb etməsinin səbəbi həyat hadisələrinin müəyyən şəraitdə və müəyyən mənada insanın yaradıcı mahiyyətinin hər hansı bir tərəfini ifadə etməsindən ibarətdir. İnsan fəaliyyəti ilə bağlı olan ictimai-siyasi, mənəvi və əxlaqi münasibətlər, eyni zamanda həm gözəl, həm faciəvi, həm də komik ola bilər. Estetiklik həmişə müxtəlif insani münasibətlərlə sıx bağlı şəkildə təzahür edir”. Deməli, insan ətraf aləmdə estetik mühitin və estetik sərvətlərin yaradıcısına çevrilir ki, bu da estetika problemlərinin həlli baxımından mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Ən başlıcası, estetik sərvətlərin bolluğuna möhkəm zəmin yaranır.

Ümumtəhsil məktəblərində, habelə ixtisasartırma kurslarında apardığımız müşahidələr, tədqiqat xarakterli sorğular göstərir ki, müəllimlər, tərbiyəçilər, habelə məktəb rəhbərləri estetik sərvətlər dedikdə, onları yalnız ədəbiyyat və incəsənət əsərləri ilə məhdudlaşdırırlar. Halbuki bu cür cavab, bu cür yanaşma məsələnin mahiyyətini tam açmır, əhatə etmir.

Estetik sərvətlər təbiətin predmet və hadisələrinin və ya insan əməyi məhsullarının insani estetik tələblərini ödəyə bilən, müəyyən xassələrə malik olması sayəsində onda estetik hiss doğurmaq qabiliyyətidir. Estetik sərvətlərin dairəsi olduqca genişdir. Buraya hər şeydən əvvəl, insan özü, onun gözəllik qanunları üzrə yaradıcılıq əməyinin bütün məhsulları daxildir. Estetik sərvətlərin daha yüksək dərəcəli sahələrindən birini incəsənət əsərləri – memarlıq abidələri, heykəltəraşlıq, rəssamlıq, bədii ədəbiyyat əsərləri təşkil edir. Bir çox təbiət hadisələri (qaribə kristal törəmələri, bitkilər və heyvanlar, gözəl təbii mənzərələr və s.) də estetik sərvətlərə aiddir. Bu və ya digər predmetlərin estetik keyfiyyəti haqqında təsəvvürlər ümumbəşəri məzmunu malikdir. Yaradılmasından min illər keçdikdən sonra da müasirlərimizin zövq aldıkları intibah dövrünün rəssamlıq və heykəltəraşlıq əsərləri, böyük sənət abidələri daimi estetik mənaya malik olurlar. İnsanların həyatında, bəşər cəmiyyəti tarixində estetik sərvətlərin böyük rolu ondadır ki, onlar insanın yaradıcılıq təxəyyülünün inkişaf etməsinə, dünyanı duymaq imkanlarının genişlənməsinə və s. kömək edir. Buradan belə bir nəticəyə gələ bilərik ki, müxtəlif formalı, xarakterli estetik sərvətlərin yaradılmasında insanın estetik fəaliyyəti əsas rol oynayır. ***Estetik fəaliyyət*** insanın estetik sərvətlər yaratmaq məqsədini güdən təcrübəsinin forma-

larından biridir. Eyni zamanda estetik fəaliyyət gözəllik qanunları üzrə həyata keçirilən hər bir yaradıcılıq fəaliyyətinin, hər bir yaradıcı əməyin tərkib hissəsidir. Bu fəaliyyət növü həm mənəvi, həm də maddi istehsalatda təzahür edir, müəyyən mexaniki, fiziki, kimyəvi xassələrə malik olan əşyaların yaradılması ilə yanaşı, estetik vəzifələrə (əşyalara xüsusi estetik keyfiyyətlərin verilməsinə, rənglərin xoşagəlimliliyinə, müxtəlif hissələrin mütənəsbibliyinə, formanın zərifliyinə, bir sözlə, əşyanı gözəlləşdirən xüsusiyyətlərə və s.) də təsir edir. Estetik fəaliyyətin xüsusi növlərindən biri *bədii yaradıcılıqdır*. Bədii yaradıcılıq estetik xassələrin həlledici, əsas rol oynadığı incəsənət əsərlərinin yaradılmasına xidmət edir. Estetik fəaliyyətin məzmunu, istiqaməti, formaları insanların ictimai həyat şəraiti ilə müəyyən edilir. Həmin fikirlərdən belə qənaətə gəlmək olur ki, pedaqoji prosesin hər anında, xüsusilə praktiki məşğələlərdə, sinifdən xaric və məktəbdən kənar tədbirlərdə estetik fəaliyyət ünsürlərinə də lazımı yer vermək vacib və əhəmiyyətlidir.

Müəllimlərin estetik mədəniyyətinin yüksəldilməsinin ikinci istiqaməti estetika elmi ilə estetik tərbiyə nəzəriyyəsi arasında üzvi əlaqə yaradılmasını təmin edən məsələlərlə sıx bağlıdır. Yəni bilmək lazımdır ki, estetikanın əsas qanunları və kateqoriyaları (gözəllik, ülvilik, faciəvilik və komiklik), estetik sərvətlər, incəsənətin müxtəlif növ və janrları estetik tərbiyə üçün əsas verir. Ona görə də estetik tərbiyənin mahiyyəti, əsas ünsürləri – estetik hiss, həyəcan, estetik həzz, estetik zövq və estetik ideal aydın dərk olunmalı, təlim-tərbiyə prosesinin hər anında onların inkişaf etməsinə, keyfiyyət halına keçməsinə, kompleks təsir imkanlarına, bir sözlə, estetikanın pedaqogikasına xüsusi diqqət yetirilməlidir. Yadda saxlamaq lazımdır ki, *estetik tərbiyə insanda, həyatda və incəsənətdə gözəllik və ülviliyi qavramaq, düzgün başa düşmək, qiymətləndirmək və yaratmaq bacarığının əldə edilməsinə və təkmilləşdirilməsinə, inkişafına, formalaşmasına yönəldilmiş tədbirlər sistemidir*.

Müəllimlərin, habelə pedaqoji aləmdə çalışan və təlim-tərbiyə funksiyalarını yerinə yetirən digər mütəxəssislərin estetik tərbiyənin (həmçinin estetik şüurun) əsas ünsürləri haqqında da müəyyən məlumatlara malik olması zəruridir. Bunları aşağıdakı şəkildə nəzərə çatdırmağı daha məqsəduyğun hesab edirik:

Estetik hiss ətraf aləmdəki ayrı-ayrı əşya və obyektlərdə, ictimai münasibətlərdə, davranışda, incəsənətdə, müxtəlif həyat hadisələrində gözəllik və eybəcərliyin, ülvilik və rəzilliyin, faciəvilik və komikliyin qavranılması sayəsində əmələ gələn spesifik həyəcandır. Estetik hiss ən yüksək mənəvi hislərə aiddir. Yaşından, səviyyəsindən asılı olmayaraq hər kəsin həyatı, məişəti, təhsili əmək və yaradıcılıq fəaliyyətində inkişaf edir, formalaşır.

Estetik həyəcan ətraf aləmin harmonik-ahəngdar xüsusiyyətlərinin, insanlar tərəfindən yaradılan müxtəlif əşya və obyektlərin, xüsusilə incəsənət əsərlərinin qavranılması prosesində yaranan emosional vəziyyətdir. Çox zaman bu qabiliyyəti estetik hislə eyniləşdirir, yaxud da onun tərkibində izah edirlər.

Estetik qavrama ümumi inikas qanunu əsasında ətraf aləmdəki müxtəlif əşya, obyekt və hadisələrin, ictimai münasibətlərin, incəsənət əsərlərinin ayrı-ayrı estetik xassə və keyfiyyətlərinin emosional şəkildə və düzgün dərk edilməsidir.

Estetik münasibət ətraf aləmdəki müxtəlif həyat hadisələrinə – əşya və obyektlərə, incəsənət əsərlərinə, insanların həyat və məişətinə, davranış tərzlərinə göstərilən hissi-emosional maraq və münasibət tərzidir.

Estetik qiymətləndirmə bizi əhatə edən ətraf aləmin – gerçəkliyin, təbiət və cəmiyyət hadisələrinin, əmək və yaradıcılıq fəaliyyəti məhsullarının, incəsənət əsərlərinin qavranılması prosesi ilə bağlı olan qabiliyyətdir. Lakin estetik qiymətləndirmədə təzahür olunan qavranış estetik mahiyyət kəsb edir və öz xarakterinə görə adi qavrayışdan fərqlənir.

Estetik həzz həyatdakı, incəsənətdəki, müxtəlif əmək və yaradıcılıq fəaliyyətindəki gözəlliyin, digər estetik xassə və keyfiyyətlərin qavranılması sayəsində yaranan səciyyəvi hisdir.

Estetik zövq ətraf aləmdəki əşya və hadisələri, ictimai münasibətləri, estetik sərvətləri, xüsusilə ədəbiyyat və incəsənət əsərlərini düzgün qiymətləndirmək və onlar haqqında dolğun mühakimə yürütmək qabiliyyətidir.

Estetik tələbat ətraf aləmdəki təbiət, cəmiyyət, incəsənətdəki estetik sərvətlərlə təmasda olmağa, onların mənasını, mahiyyətini başa düşməyə, göstərilən şey və emosional hislərlə yaşamağa yaranan mənəvi ehtiyacdır.

Estetik ideal ətraf aləmin (təbiətin və cəmiyyətin)

yətin), insani münasibətlərin estetik xassə və keyfiyyətlərinə, onların daha gözəl gələcəyi haqqında düzgün təsəvvürlərə yiyələnmək qabiliyyətidir. Daha gözəl, təkmilləşən cəmiyyət, işıqlı gələcək, kamil şəxsiyyət barəsində istək və arzuların məcmusu, bu amalla yaşamağın təzahürüdür.

Estetik tərbiyənin yuxarıda göstərilən ünsürləri haqqında müfəssəl məlumatla yiyələndikdən sonra digər problem məsələlərə də diqqət yetirmək zərurəti yaranır. Estetik tərbiyənin prinsipləri, təlim prosesində estetik tərbiyəni aşılamamağın pedaqoji şərtləri bu baxımdan mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Estetik tərbiyənin müvəffəqiyyətlə həyata keçirilməsində başlıca prinsiplər mühüm rol oynayır. Ona görə də əməli fəaliyyət zamanı aşağıdakı həmin prinsiplər xüsusi diqqət mərkəzində saxlanılmalıdır:

1. *Estetik tərbiyə prosesində təhsilalanlarda düzgün estetik görüş, sağlam zövq formalaşdırılmalı, bu zəmində şəxsiyyətin mənəvi zənginliyi təmin olunmalıdır.*

2. *Estetik tərbiyə prosesində təhsilalanların maraq və meyilləri, yaş xüsusiyyətləri, anlaq səviyyələri nəzərə alınmalıdır.*

3. *Estetik tərbiyə prosesində sistematikliyə, ardıcılığa və müntəzəmliyə riayət olunmalıdır.*

4. *Estetik tərbiyə prosesində hər obyekt, hadisə insani münasibət və sənət əsərinə müvafiq olaraq təhsilalanlarda bədii-estetik hiss və həyəcan oyadılmalı, fəal qavrama şəraitini, hiss-emosional vəziyyət yaradılmalıdır.*

5. *Estetik tərbiyə prosesində təhsilalanların bacarıq, istedad və qabiliyyətlərinin səviyyəsi əvvəlcədən nəzərə alınmalı, onların maksimum fəaliyyəti təmin olunmalıdır.*

6. *Estetik tərbiyə təbiət, ünsiyyət, əmək, incəsənət estetikasına, estetik təsir vasitələrinə əsaslanaraq hərtərəfli, ahəngdar şəkildə aparılmalıdır.*

Estetik tərbiyənin prinsiplərinə istinadən təlim prosesində təhsilalanların estetik tərbiyəsinin pedaqoji şərtlərini müəyyənləşdirmək və bunlar haqqında aydın təsəvvürə yiyələnmək lazım gəlir. Belə ki, bu şərtlərin hər biri müəllimləri təlim prosesində daha səmərəli estetik fəaliyyət göstərməyə istiqamətləndirir və estetik tərbiyənin aşılanması imkanlarını genişləndirir. Təlim prosesində hər bir ümumtəhsil fənninin tədrisi zamanı təhsilalanların estetik tərbiyəsinin inkişafı və formalaşdırılması çox mühüm məsələdir. Ona

görə də təhsilalanların estetik tərbiyəsinin inkişafına qüvvətli təsir göstərən pedaqoji şərtlərə xüsusi diqqət yetirilməlidir.

Təlim prosesində şagirdlərin estetik tərbiyəsinin inkişaf etdirməyin ***birinci şərti*** bütün fənlərin tədrisi prosesində ən əlverişli vasitələrlə heyratə səbəb olan estetik emosional vəziyyət yaratmaqdan ibarət olmalıdır. Hər bir dərstdə bu cəhətə xüsusi fikir vermək, emosionallığı artıran şərtlərə, müqayisələrə geniş istinad etmək zəruridir. Müəllimin aydın, məzmunlu, ifadəli nitqi bu prosesdə əsas rol oynamalıdır. Xüsusilə ayrı-ayrı mövzuların, anlayışların mahiyyətini açarkən, müxtəlif obyekt və hadisələrin xüsusiyyətlərini izah edərkən şərhin axıcı, rəvan olmasına, müvafiq anlarda dioloji müsahibə ünsürlərinə müəyyən yer verilməsinə çalışmaq lazımdır. Bu zaman nitqin emosional tonu, intonasiya çalarları və jestlərlə müşayiət olunması da təhsilalanları daha çox heyratləndirir, onların estetik hisslərini inkişaf etdirir.

Təlim prosesində təhsilalanların estetik tərbiyəsinin inkişaf etdirməyin ***ikinci şərti*** hər bir dərstdə bədii keyfiyyəti ilə diqqəti cəlb edən əyani illüstrativ vasitələrə geniş şəkildə istinad edilməsidir. Həmin vasitələrlə ayrı-ayrı fənlər üzrə müxtəlif mövzuların nəzəri və tətbiqi cəhətdən daha maraqlı, estetik-emosional əsaslarda öyrədilməsi xüsusi diqqət mərkəzində saxlanılmalıdır. Məhz əyani-illüstrativ əsaslarda qurulan təlim məşğələləri təhsilalanların maraq dairəsini genişləndirir və onların estetik hisslərini daha tez oyadıb hərəkətə gətirir. İzah olunan hadisəyə, nümunə göstərilən faktlara, istinad olunan obrazlara maraq artır, eləcə də estetik şüurun fəal inkişafı üçün möhkəm zəmin yaranır. Bu prosesdə istinad olunan təbiət mənzərələri, insanların həyat və fəaliyyəti müxtəlif incəsənət janrları vasitəsilə daha təbii, inandırıcı detallarla mənimsənilir.

Təlim prosesində şagirdlərin estetik tərbiyəsinin inkişaf etdirməyin ***üçüncü şərti*** tədrisdə fənlərarası əlaqəyə geniş yer verilməsidir. Bədii-estetik, ictimai-humanitar, təbiət-riyaziyyat fənləri arasında birbaşa və qarşılıqlı əlaqə yaradılması, hər bir tədris fənninin daxilində heyrat doğuran fakt və hadisələrə, xarakterik nümunələrə, müəyyən bir mövzunun mahiyyətindən irəli gələn ədəbiyyat, incəsənət əsərlərinə istinad edilməsi tədrisin maksimum maraqlılığını təmin edir, fəal zehni qavrama zəminində müxtəlif səpkili hisslər oyadır.

Təlim prosesində şagirdlərin estetik tərbiyəsini inkişaf etdirməyin **dördüncü şərti** estetik tərbiyənin səciyyəvi xüsusiyyətlərindən asılı olaraq, hər bir fənn üzrə həyata keçirilən məşğələ zamanı estetik hiss, estetik həyəcan, estetik münasibət, estetik həzz, estetik zövq, estetik ideal və estetik fəaliyyətin vəhdətinə nail olmaqdan ibarətdir. Çünki estetik tərbiyənin həmin komponentlərinin öz məqamında lazımi səviyyədə inkişaf etdirilməməsi və bir-birilə üzvi şəkildə əlaqələndirilməməsi nəticə etibarilə yeknəsəkliyə gətirib çıxarır, şəxsiyyətin ümumestetik mədəniyyətinin yüksəlməsinə əngəl törədir.

Təlim prosesində şagirdlərin estetik tərbiyəsini inkişaf etdirməyin **beşinci şərti** bilavasitə müəllimlərin özlərinin şəxsi nümunəsi, pedaqoji estetik mədəniyyəti ilə əlaqədardır. Təlim məşğələlərinin hər anında müəllimlərin yüksək humanizm, şagirdlərə olduqca mehriban, səmimi yanaşması, ədalətli olması bu cəhətdən xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Təlim prosesində şagirdlərin yaş, fərdi, psixoloji xüsusiyyətlərinin çox həssaslıqla nəzərə alınması, onların uğurlarının düzgün, obyektiv qiymətləndirilməsi, nöqsanlarının və kəsir cəhətlərinin səmimi şəkildə başa salınması hər bir dərstdə müvafiq etik-estetik fon yaradır, şəxsiyyət nümunəsi ilə şəxsiyyət tərbiyəsi probleminə qüvvətli təsir göstərir.

Müəllimlərin estetik mədəniyyətinin yüksəldilməsinin üçüncü istiqaməti insanların mənəvi saflaşmasında çox böyük rol oynayan incəsənətin mahiyyəti, növ və janrları haqqında lazımi nəzəri məlumata yiyələnmələri ilə bağlıdır. Təəssüf ki, müəllimlərimizin bəziləri bu məsələyə laqeyd yanaşır, problem dairəsində öz biliklərini artırmaq qayğısına qalmırlar. Nəticədə ibtidai siniflərdə çalışan, habelə ictimai-humanitar, təbiət-riyaziyyat fənlərini tədris edən müəllimlər hər hansı mövzunun tələbindən asılı olaraq istifadə edilməsi lazım gələn incəsənət əsərlərindən yan keçir, fənlərarası əlaqənin təşkili imkanlarını itirirlər. Yaddan çıxartmaq olmaz ki, müvafiq mövzuların tədrisində istinad olunan hər hansı incəsənət əsəri dərstdə emosionallığı artırır, şagirdləri daha çox heyərləndirir, marağa, idraki fəallığa səbəb olur.

Müəllimlər yaddan çıxartmamalıdırlar ki, həyatı, təbiəti, ictimai hadisələri daha təsirli, cazibədar şəkildə bədii obrazlarla əks etdirən incəsənət, eyni zamanda ictimai şüur formasıdır, bə-

şəriyyətin yaratdığı mənəvi mədəniyyətin tərkib hissəsidir. Müxtəlif qəbildən olan insanların xarakterlərini, hiss və həyəcanlarını üzə çıxartmaqda incəsənətin ifadə vasitələri misilsiz imkanlara malikdir. Ona görə də müəllimlər estetika, estetik tərbiyə və incəsənətsünaslığın əsaslarına həsr edilmiş elmi-ixtisas ədəbiyyatlarında öz əksini tapan dekorativ-tətbiqi sənət, memarlıq, təsviri incəsənət, bədii ədəbiyyat, xoreoqrafiya, teatr, kino, bədii fotoqrafiya növlərinə aid olan janrlar haqqında ətraflı nəzəri məlumata yiyələnməlidirlər. Bu prosesdə mono (ancaq bir növ-dən ibarət olan) və sintetik (bir neçə növ əsasında yaranan) incəsənət növlərinin estetik-emosional təsir imkanları, xüsusiyyətləri mükəmməl mənimsənilməlidir.

İncəsənətin ən geniş yayılan növlərindən musiqi, ədəbiyyat, təsviri incəsənət həqiqətən çox böyük müalicə vasitəsidir. Fəlsəfə elmləri doktoru, professor Adil Nəcəfov “İncəsənət və səhhət” monoqrafiyasında yazır: “İncəsənət insana şəfa gətirən ən təsirli ruhi ilaclardandır. Bu mənəvi dərman insanı quruluqdan, qəzəbdən, xudpəsəndlikdən, xəbəslilikdən, tamahkarlıqdan, dünyagirlikdən xilas edib, onun qəlbində yaşamaq həvəsi, könül dolu sevinmək həvəsi, dünyanı və insanları sevmək həvəsi yaradır, insanın qəlbini romantik sənət möcüzəsi sehləyir...”

İncəsənət əsərlərindən alınan estetik zövq insan orqanizminə olduqca müsbət təsir göstərir. Ən yaxşı bədii əsərlər hər cür xəstəliyə qarşı mübarizədə çox zəruri olan böyük nikbinlik yaradır. “İncəsənət sağlamlığa xidmət edir və edəcəkdir” sözləri elə yerində deyilmişdir. Şübhəsiz, incəsənətin qüdrətli təsir qüvvəsi, o cümlədən müalicə funksiyasını yerinə yetirməsi onun estetik-emosional təbiəti ilə sıx bağlıdır. Ona görə də müxtəlif janrları, musiqi nümunələri ilə bütün canlılara təsir etmək olur. Musiqi ilə hətta vəhşi heyvanları ram etmək, əhliləşdirmək mümkündür, eləcə də musiqi ilə bitkilər yaxşı inkişaf edir, sağmal heyvanlar südünü artırır və s.

Artıq xeyli vaxtdır ki, təbabətdə “muzoterapiya” adlanan yeni sahəyə maraq və diqqət xeyli artıb. Dünyasını vaxtsız dəyişən istedadlı təbabət alimi, bəstəkar, tibb elmləri doktoru, professor İbrahim Topçubaşov bu sahədə böyük uğurlar qazanmışdı. O, ağır cərrahiyyə əməliyyatlarını musiqi müşayiəti ilə aparıb, musiqi ilə

müalicəyə böyük üstünlük verirdi.

Müəllimlərin estetik mədəniyyətinin yüksəldilməsinin dördüncü istiqaməti onların praktik fəaliyyətinin genişləndirilməsi ilə əlaqədardır. Müəllimlər estetikanın, estetik tərbiyənin, incəsənətin növ və janrlarının nəzəri məsələlərini öyrənməklə kifayətlənməməli, ayrı-ayrı komponentləri, nəzəri müddəaları təlim-tərbiyə prosesinə çəkməli, dərstdə, dərstdənkənar məşğələlərdə estetik tərbiyənin bütün vasitələrindən yerli-yerində istifadə etməli, emosional qavrama şəraiti yaratmalı, təhsilənlərin estetik hislərini oyatmalı, hər hansı mövzu, epizod, sənət nümunəsi əsasında onların estetik cəhətdən həyəcanlanması və estetik zövqünün inkişafı üçün lazımi imkanları qabaqcadan nəzərə almağı bacarmalıdılar.

Müəllimlərin estetik mədəniyyətinin yüksəldilməsinin digər mühüm bir istiqaməti də onların ünsiyyət, davranış estetikası, yüksək humanizmi, gözəl nitq, davranış, fakt və hadisələri emosional şərh etmə qabiliyyətləri ilə əlaqədardır. Kamil insan obrazları yaradan Nizami necə də gözəl demişdir:

Birinin şirincə sözü-söhbəti,

Başqa şey istəmə, bəsdə ülfəti...

Elmi təhlil, həyatı müşahidələr əsasında irəli sürülən bu fikir, eyni zamanda çox mühüm sosial-pedaqoji mahiyyəti ilə diqqəti cəlb edir. Şübhəsiz, xoş ovqat, ünsiyyət mədəniyyəti yaratmaq prosesində şirin-şəkar ana dilimizin imkanlarından, ifadə vasitələrindən də bacarıqla istifadə olunmalıdır.

Müəllimin nitqi, ünsiyyət mədəniyyəti təlim-tərbiyə prosesində çox böyük rol oynayan başlıca amillərdəndir. Diqqətlik, həssaslıq, qayğıkeşlik, uşaq, yeniyetmə qəlbinə tezəcə ələ almaq, müraciət, sözün həqiqi mənasında nümunə göstərmək və s. kimi xüsusiyyətlər gələcək uğurların əsasını qoymaq baxımından əhəmiyyətli və çox vacibdir.

Nəticə. Apardığımız müşahidələr və sorğular göstərir ki, bəhs etdiyimiz istiqamətlər üzrə estetik mədəniyyətin əsas keyfiyyətlər məcmusuna yiyələnən müəllimlər öz yetirmələrinin, pedaqoji kollektivlərin sevimlisi olurlar. Təlim-tərbiyəsi ilə məşğul olduğu şagirdlərində dolğun estetik qavrayış məharəti yaradan, onların bədii-estetik zövqünü, mənəvi zənginliyini hər vasitə ilə inkişaf etdirən müəllimlər məşhurlaşır və onlar ən çətin şəraitdə belə ruhdan düşmür, fədakarlığına çalışırlar.

Bütün tarixi dövrlərdə müəllimlərin üzərinə çox böyük vəzifələr düşür. Qətiyyət tapənlər, ruhdan düşməyənlər həmişə zamanın sınağından inamla çıxıb, dolanbac yollarından bədrəmədən keçiblər. Ən çətin anlarda da elminə, ixtisas biliminə, həyat təcrübəsinə arxalanıblar. Ona görə də bugünkü müəllimlərimiz mərdliyi, gözəaçıqlığı, uzaqgörənliyi, öz biliyi ilə daha çox diqqəti cəlb etməli, fəal həyat mövqeyi ilə tanınmalıdırlar.

ƏDƏBİYYAT

1. Ümidləri doğruldan universitet. Təhsil, Bakı, 2018.
2. Nizaminin hikmət və nəsihətləri. Yazıçı, Bakı, 2018.
3. Qısa estetika lüğəti. Bakı, Azərnəşr, 1970.
4. Nəcəfov A. İncəsənət və səhhət. Azərnəşr, Bakı, 1989.

V.Khalilov

Aesthetic culture of the teacher

Abstract

The article also contains the discussions on the main characteristics of aesthetic culture of instructors, possessing the decisive opportunities and playing the important role in the formation of youth morality. At the same time, there are given the detailed comparative analysis of some terms on students aesthetic education improvement during the training process, the consideration of interdisciplinary communication during the process as well as the typical features of aesthetic education.

В.Халилов

Эстетическая культура педагога

Аннотация

В статье говорится об основных аспектах эстетической культуры педагогов, оказывающих важное и решающее влияние на формирование духовного мира подрастающего поколения. Также отдельно в сравнительном порядке анализируются несколько условий развития эстетического воспитания студентов в процессе обучения, в этом процессе отмечается, что широкое место отводится межпредметной связи, а также характерные черты эстетического воспитания.